

Pristupi diskursnim oznakama u jezikoslovnoj tradiciji engleskoga govornog područja

Magdalena Nigoević, Sveučilište u Splitu

Apstrakt: U ovom se radu opisuju pristupi proučavanju diskursnih oznaka u jezikoslovnoj tradiciji engleskoga govornog područja. Donosi se presjek dosadašnjih pravaca istraživanja, kao i terminološki, definicijski i klasifikacijski problemi različitih pristupa diskursnim oznakama. Obrađuju se pitanja i problemi vezani uz definiranje diskursnih oznaka autora koji su postavili teorijske okvire za bavljenje diskursnim oznakama. Posebno se prikazuje Deborah Schiffrin i njezin pristup koji se zasniva na odnosima koherencije u diskursu, gramatičko-pragmatički pristup Bruce Fräsera, načela teorije relevantnosti Dana Sperbera i Diedre Wilson, odnosno pristup diskursnim konektorima na postavkama teorije relevantnosti u radovima Diane Blakemore.

Ključne riječi: diskursne oznake, diskursni pristup, pragmatički pristup, teorija relevantnosti

Uvod

U lingvističkoj se literaturi smatra da je osnovna funkcija diskursnih oznaka upozoravanje na raznovrsnost strukture diskursa i signaliziranje strukturnog ustrojstva diskursa. Studije nastale na engleskom govornom području svakako su najvažnije, najbrojnije i uspostavili su temelje proučavanju tih jezičnih elemenata u drugim jezicima.

Diskursne su oznake relativno nov fenomen svjetske lingvističke misli i ne iznenađuje njihovo pojavljivanje upravo na području sociolingvističkih i pragmatičkih studija američkih lingvista, a s obzirom na tradiciju proučavanja govornog jezika te brojna istraživanja jezika antropološke i sociološke orijentacije, etnometodološke studije i sl. Jedan od prvih spomena ovih jezičnih jedinica nalazimo kod Labova i Fanshela (156). Prema autorima, engleska diskursna oznaka *well* upućuje na temu o kojoj su sugovornici već razgovarali, a kada se nalazi u inicijalnom položaju odnosi se na nenaznačenu temu od zajedničkog interesa. U svom glasovitom djelu *Pragmatics* (1983), Levinson navodi važnost proučavanja ovih jezičnih elemenata, iako ne ulazi u detaljniju analizu istih i ne predlaže naziv kojim bi ih obuhvatio i označio. On smatra da postoje mnoge riječi i izrazi

koji upućuju na odnos između nekog izričaja i prethodnog diskursa i navodi za primjer riječi poput *but, therefore, in conclusion, to the contrary, still, however, anyway, well, besides, actually, all in all, so, after all* i dr. Prema autoru, ove riječi označavaju kako je izričaj u kojemu se one nalaze, odgovor na ili nastavak nekog dijela prethodnog diskursa. (Levinson 1983, 87-88)

Jezikoslovci različitih profila pokušavaju objasniti posebnosti diskursnih oznaka uspostavljanjem definicija, određenjem funkcionalnog opsega jedinica, višefunkcionalnih modela, proširenjem teorijskih okvira itd. Unatoč velikom interesu koje zadnjih desetljeća vlada među lingvistima diljem svijeta, te velikom broju bibliografskih jedinica kojima su oni predmetom, još uvijek postoje znatne razlike u poimanju opsega, podjele, definicije pa čak i naziva diskursnih oznaka. Brinton (1996, 29) donosi dvadeset dva engleska naziva ovih jezičnih elemenata. Primjera radi, navest ćemo neke od najčešće korištenih naziva za označavanje tih jezičnih elemenata: *action markers* (Enkvist 1972), *collateral signals* (Fox Tree 2006), *connectives* (Rossari 2006), *conjunctive expressions/ conjunctive elements* (Halliday i Hasan 1976), *contest markers* (Zeevat 2006), *cue phrases* (Knott i Sanders 1998), *discourse connectives* (Blakemore 1987), *discourse-deictic items* (Levinson 1983), *discourse markers* (Schiffrin 1987), *discourse operators* (Redeker 1991), *discourse particles* (Hansen 1998, Dedaić i Mišković-Luković 2010), *fillers* (Fox Tree 2006), *gambits* (Keller 1979), *hedges* (Živ 1998), *linguistic markers* (Knott i Sanders 1998), *linkers* (Hopper i Traugott 2003), *modal particles* (Waltereit 2001), *phatic connectives* (Bazzanella 1990), *pragmatic connectives* (van Dijk 1979), *pragmatic expressions* (Overstreet 2005), *pragmatic devices* (Vandle Kopple 1985), *pragmatic markers* (Fraser 1990; Brinton 1996), *pragmatic particles* (Östman 1995), *pragmatic operators* (Ariel 1994), *sentence connectives* (Halliday i Hasan 1976), *text relation markers* (Roulet 2006). Ovaj popis sadržava samo one nazive s kojima smo se susreli u nama dostupnim studijama na engleskom jeziku i zorno ukazuje na složenost i razlike u pristupima određenju i proučavanju ovih jezičnih elemenata.

Tek od sredine 80-ih godina prošloga stoljeća pojavila se potreba za sustavnim istraživanjima diskursnih oznaka. Nekolicina autora engleskoga govornog područja, svojim su studijama, svatko na svoj način, učinili veliki napor u pokušaju definiranja i klasificiranja tih jezičnih elemenata te uvelike utjecali na sva istraživanja koja su uslijedila nakon njih. Stoga ćemo u nastavku detaljnije opisati, između ostalih, Schiffrinin pristup koji se zasniva na odnosima koherencije u diskursu, Fraserovu klasifikaciju pragmatičkog značenja, teoriju relevantnosti Sperbera i Wilsonove te Blakemorina semantička ograničenja implikatura.

Funkcionalistički pristup DeborahSchiffrin

Deborah Schiffrin, profesorica na Sveučilištu Georgetown u Washingtonu, jedna je od najčešće citiranih znanstvenika na području diskursnih studija. Objavila je veliki broj znanstvenih članaka i knjiga na području lingvistike diskursa i sociolingvistike, a zajedno s D. Tannen i H. Hamilton priredila je *The Handbook of Discourse Analysis* (2001). Autorica je monografije *Discourse Markers* (1987) kojom je postavila temelje proučavanju diskursnih oznaka, te uvelike utjecala na pojavu različitih teorijsko-metodoloških pristupa u daljnjem istraživanju tih jezičnih jedinica. U svome radu, autorica nastoji objasniti distribuciju i uporabu diskursnih oznaka u razgovoru služeći se lingvističkim i sociološkim metodama, u prvom redu varijacijskom analizom i interakcijskom sociolingvistikom. Varijacijska analiza počiva na tezi da je varijacija važan dio uobičajenoga jezičnog ponašanja i da često pokazuje snažnu vezu sa socijalnim varijablama te se kvantitativnom analizom utvrđuju jezični i društveni faktori koji utječu na varijaciju u jezičnom ponašanju. Interakcijska sociolingvistika pristupa diskursu kao društvenoj interakciji u kojoj su jezik i kontekst međusobno uvjetovani, tj. jezik sudjeluje u stvaranju konteksta i istovremeno se ostvaruje u kontekstu. U knjizi *Discourse Markers* (1987) autorica proučava na koji način diskursne oznake pridonose ostvarivanju diskursne koherencije. Analiza diskursnih oznaka temelji se na empirijskim podacima dobivenim primjenom upitnika među stanovnicima Philadelphije. Ispitanici su pripadali istoj društvenoj i jezičnoj zajednici (obitelji, prijatelji, poznanici) i odabrani su prema unaprijed utvrđenim kriterijima (pripadnici nižeg i srednjeg građanskog sloja, srednjih godina, Židovi i sl.) kako bi se pokušale objasniti moguće karakteristike jezičnog ponašanja s obzirom na pojedine sociolingvističke varijable.

Prije same analize diskursnih oznaka, autorica ukazuje na ključnu ulogu intonacije u govornom jeziku. Iako se njezina analiza diskursnih oznaka zasniva uglavnom na kvantitativnoj analizi pojedinačnih izraza koji se upotrebljavaju u razgovoru, ona smatra da uloga pojedinog izraza ovisi, prije svega, o načinu na koji je taj izraz izgovoren. Kao potvrdu navodi primjer engleskog uzvika *oh* koji svrstava u diskursne oznake, a koji će izgovoren uzlaznom intonacijom biti protumačen kao "zahtjev za potvrdom," kao u primjeru (a), dok će isti izraz, izgovoren silaznom intonacijom, biti interpretiran kao "zahvala" (b):

- (a) A: I think the party's called for six o'clock.
 B: Oh? ↑
 (b) A: I think the party's called for six o'clock.
 B: Oh. ↓

Njezina analiza diskursa slijedi funkcionalistički pristup koji ističe važnost svrhovitosti jezične djelatnosti, a ključne odrednice takvoga pristupa su "kontekst" i "komunikacija". Autorica definira diskurs kao jedinicu jezika i kao proces društvene interakcije. Polazište autoričina teorijskog pristupa čine četiri paradigme o jeziku: "jezik se uvijek nalazi u kontekstu," "jezik je podložan utjecajima konteksta," "jezik je uvijek oblik komunikacije" i "jezik je predviđen za komuniciranje," zajedno s tri paradigme koje se odnose na svojstva diskursa: "diskurs stvara strukture," "diskurs stvara značenja" i "diskurs izvršava radnje". Prva dva svojstva diskursa, "diskurs stvara strukture" i "diskurs stvara značenja," odnose se na diskurs shvaćen kao prošireni slijed manjih jedinica, poput rečenica ili iskaza, dok se treće svojstvo "diskurs izvršava radnje" odnosi na povezanost diskursa i jezika, odnosno na općenitu uporabu jezika u društvenoj interakciji. Autorica predlaže model diskursa unutar kojega analizira diskursne oznake, predstavljen u sljedećih nekoliko razina:

- struktura razmjene koja se odnosi se na različite mehanizme koji se koriste u komunikaciji (primjerice *turn-taking*);
- struktura radnje koja prikazuje redosljed govornih činova u diskursu;
- ideacijska struktura koja prikazuje odnose među idejama (propozicijama) u diskursu;
- participacijski okvir koji čini govornikov odnos prema diskursu i odnos između govornika i sugovornika;
- informacijska razina koja se odnosi na organizaciju i korištenje znanja tijekom diskursa.

Autoričin model diskursa obuhvaća nejezične razine, kao što su struktura razmjene i struktura radnje, i razine izražene jezičnim sredstvima, poput ideacijske strukture. Unutar participacijskog okvira, govornik i sugovornik su u međusobnom odnosu te u odnosu s iskazom. Njihovo znanje o svijetu i znanje o jeziku usustavljeno je na informacijskoj razini. Koherencija diskursa je, dakle konačni proizvod zajedničkoga napora sudionika da integriraju znanje, značenje, govorenje i radnju. Diskursne oznake svrstavaju iskaz na različite razine diskursa, naime svaka oznaka odgovara nekoj od pet razina predloženog modela diskursa. Ovaj je model doživio mnoge kritike. Prema Fraseru (1990, 385) razine su preširoko definirane i međusobno se preklapaju. Radeker (1991) smatra da je ovaj model nedostatan, a da su diskursne oznake odabrane bez jasnog kriterija. Hansen (1998) smatra da je model neupotrebljiv, jer ako bi se dosljedno primjenjivao diskursne se oznake ne bi uopće razlikovale budući da se devet, od ukupno jedanaest oznaka koje Schiffrin u nastavku analizira, mogu promatrati na svim razinama.

U drugom poglavlju knjige autorica ograničava predmet svojega istraživanja na skupinu funkcionalno sličnih jezičnih elemenata koje svrstava u diskursne oznake: *oh, well, and, but, or, so, because, now, then, I mean, y'know*. Radno ih definira kao 'sekvencijski uvjetovane elemente koji omeđuju jedinice govora' (31). Te jezične jedinice postavlja u suodnos s "jedinicama govora," a ne s jedinicama poput rečenice, propozicije, govornog čina, tonske jedinice i sl., jer prema autorici, jedinice govora predstavljaju okosnicu govornog jezika. One uključuju i sve one iskaze koji se zbog sintaktičke strukture ne mogu definirati kao rečenice. Autorica smatra da nije uputno uzeti rečenicu za polaznu točku istraživanja, ne samo zbog dobro poznatih nedoumica i poteškoća pri definiranju te jezične jedinice, već i zbog činjenice da je korpusna analiza ukazala na nemogućnost primjene toga principa na govorni jezik. Naime, govorni se činovi mogu izraziti različitim rečeničnim strukturama. Primjerice, zahtjev se može izraziti izjavnom rečenicom *Vrata trebaju biti zatvorena.*, upitnom rečenicom *Hoćeš li, molim te, zatvoriti vrata?* ili uskličnom rečenicom *Zatvori vrata!* (32). Kada bi se diskursne oznake definirale u odnosu na rečenicu, mogli bi se smatrati ovisnim o sintaktičkoj strukturi, što nije slučaj s tim jezičnim elementima. Jedan od prvih autoričinih zaključaka odnosi se upravo na činjenicu da su diskursne oznake potpuno neovisne od rečenične strukture. Primjerice, izostavimo li diskursnu oznaku koja zauzima inicijalni položaj u rečenici, struktura te rečenice neće se promijeniti. Nadalje, različite diskursne oznake, poput *y'know, I mean, oh, like*, nemaju fiksnu poziciju u rečenici, mogu biti i u inicijalnom, medijalnom ili finalnom položaju pa ih je stoga teško sintaktički definirati.

Diskursne oznake ne čine jedinstvenu gramatičku kategoriju i mogu pripadati različitim gramatičkim kategorijama riječi, a za neke je diskursne oznake teško odrediti kojoj gramatičkoj kategoriji pripadaju. Bez obzira na formalnu različitost, diskursne oznake imaju sličnu funkciju pa ih stoga autorica definira s obzirom na njihovu funkcionalnu ulogu. One istovremeno imaju i kontekstualnu ulogu jer određuju iskaz u odnosu na okolinu i u odnosu na (su)govornika.

Primjerice, jezični element *oh* tradicionalno se smatra uzvikom. Kada se koristi sam, izvan rečenice, označava neka emocionalna stanja poput iznenađenja, straha, boli, odbojnosti i sl., kao u primjeru (c) koji autorica predlaže. *Oh* može biti korišten i u inicijalnom položaju iza kojega često slijedi kratka pauza kao u (d), ali i ispred jedne intonacijske jedinice bez pauze kao u (e).

(c) Jack: Was that a serious picture?

Freda: *Oh!* Gosh yes!

(d) Freda: *Oh, well* they came when they were a year.

(e) Jack: Does he like opera? *Oh* maybe he's too young.

Neovisno o njegovu sintaktičkom i intonacijskom profilu, *oh* se pojavljuje kada govornik mijenja svoj stav u odnosu na iskaz. Tijek komunikacije mijenja se ne samo u slučaju emotivnog odgovora na ono iskazano, već i isticanjem iskaza koji je više relevantan za nastavak komunikacije te integriranjem novog iskaza u već postojeća saznanja. U svakom od tih načina procesuiranja iskaza, *oh* ima točno određenu ulogu: *oh* odabire neki fokus u komunikacijskom slijedu i njime skreće pozornost na (su)govornikovo usmjerenje.

Jednako se tako primjerice uporaba jezičnog elementa *well* ne zasniva na njegovom semantičkom značenju ili njegovom gramatičkom statusu. Ponekad *well* pripada kategoriji imenica, ponekad kategoriji priloga, ali njegova uporaba u inicijalnom položaju iskaza teško da se može objasniti pukim morfosintaktičkim kategorijama. Zbog toga se *well* često pokušavao na različite načine klasificirati, a u novije se vrijeme imenuje različitim nazivima poput: popunjivač (eng. *filler*), čestica (eng. *particle*), okljevač (kad je riječ o osobi onda je okljevač (eng. *hesitator*) ili pokretač (eng. *initiator*) koji, po autoričinu sudu, nisu dostatni da objasne osnovnu funkciju tog jezičnog elementa. Iz njezina istraživanja proizlazi da se *well* koristi kao oznaka koherencije diskursa. Naime, podaci dobiveni analizom korpusa upućuju na zaključak da govornik osjeća potrebu za uporabom *well* u slučajevima kada pretpostavlja da njegov iskaz, na neki način, neće zadovoljiti očekivanja sugovornika, a u svrhu uspostave kakve-takve diskursne koherencije.

Diskursne oznake imaju različita značenja, one odabiru značenjski odnos iz potencijalnih značenja u govoru i zatim ga prikazuju. Diskursna oznaka *oh*, recimo, uglavnom prikazuje informaciju kao novu i neočekivanu. Iako sve oznake imaju primarnu funkciju (primjerice, primarna funkcija *and* je u ideacijskoj strukturi, a *well* u participacijskom okviru), one su multifunkcionalni izrazi. Osnovne karakteristike diskursnih oznaka, prema autorici, jesu: sintaktička izdvojenost, inicijalni položaj, različita prozodijska svojstva, funkcioniranje na lokalnoj (među iskazima) i na globalnoj razini (među dijelovima diskursa) te multifunkcionalnost. One povezuju različite sadržaje i na taj način doprinose diskursnoj koherenciji.

Gramatičko-pragmatička perspektiva Bruca Fräsera

Fraser pristupa diskursnim oznakama u okviru gramatičko-pragmatičke perspektive. On odvaja semantičko značenje (eng. *content meaning* ili *propositional content*) od pragmatičkog značenja (eng. *pragmatic meaning*) u rečenici. Semantičko značenje je propozicijsko, odnosno tiče se manje ili više eksplicitnog prikaza nekog aspekta svijeta na koji govornik želi usmjeriti sugovornikovu pozornost doslovnom interpretacijom rečenice (Fraser 1990, 385). Pragmatičko se značenje odnosi na govornikovu komunikacijsku namjeru koja se ostvaruje

putem različitih direktnih (za razliku od implicitnih) poruka koje govornik prenosi izricanjem te rečenice (386). Pragmatičko značenje iskazuje se pragmatičkim oznakama koje ne utječu na istinosne uvjete rečenice (tj. na poruku koju nosi propozicijsko značenje), već signaliziraju potencijalne komunikacijske namjere govornika (Fraser 1996, 168). Autor dijeli pragmatičke oznake u tri podvrste:

- osnovne pragmatičke oznake koje imaju ilokucijsku¹¹ snagu, naime pokazuju osnovnu komunikacijsku intenciju govornika pomoću različitih rečeničnih struktura (izjavne, usklične, upitne) te putem leksičkih oznaka, poput primjerice *please* koja upućuje na izražen zahtjev govornika;
- pragmatičke oznake-komentari koje predstavljaju govornikov komentar na osnovnu poruku. U ovu skupinu spadaju, primjerice, oznake procjene poput *luckily*, oznake posljedice ili rezultata poput *in short*, oznake ublažavanja poput *if you don't mind* i sl.
- paralelne pragmatičke oznake koje čine vokativi i izrazi kojima govornik iskazuje svoje nezadovoljstvo ili solidarnost.

Tu podjelu autor oprimjeruje u svojoj studiji iz 1988. godine¹² rečenicom *Frankly, Sir, we are lost* (Prikaz 1). Semantičko značenje te rečenice jest činjenica da su se oni izgubili, a pragmatička značenja mogu se iščitati pomoću niza pragmatičkih oznaka: struktura izjavne rečenice iskazuje govornikovo uvjerenje u sadržaj rečenice, pragmatička oznaka *frankly* zapravo je komentar koji upućuje na činjenicu da govornik očekuje od sugovornika neslaganje u vezi sa sadržajem rečenice, dok paralelna pragmatička oznaka *Sir* ukazuje na govornikovu namjeru iskazivanja poštovanja prema sugovorniku.

Značenje rečenice: <i>Frankly, Sir, we are lost</i>	Semantičko (propozicijsko) značenje	<i>we are lost</i>	
	Pragmatičko značenje	osnovna prag. oznaka	izjavna rečenica
		prag. oznaka- komentar	<i>frankly</i>
		paralelna prag. oznaka	<i>Sir</i>

Prikaz 1: Primjer analize značenja rečenice (Fraser 1988, 20-21)

¹¹ Austinov (1965) "govorni čin" sastoji se od tri neodvojiva dijela: lokucijskog, ilokucijskog i perlokucijskog čina; dok Searl (1972) pak govori o iskazu, propoziciji i ilokuciji. U lingvističkoj se literaturi najviše koriste nazivi "govorni čin" za označavanje minimalne jedinice jezičnog djelovanja, "iskaz/lokucija" za plan izraza, "propozicija" za sadržaj i "ilokucija" za plan smisla. Ilokucija je, zapravo, onaj aspekt govornog čina koji određuje njegov komunikacijski smisao.

¹² Unatoč godini izdanja, Fraserova studija iz 1988. godine zapravo je recentnija od često citirane studije iz 1990. godine i popraćena je s puno više primjera.

U toj studiji, kao i u ranijim autorovim radovima, diskursne oznake čine sastavni dio kategorije "pragmatička oznaka-komentar," dok su u kasnijim studijima (1996, 1998) one zasebna vrsta pragmatičkih oznaka. Diskursne oznake engleskog jezika autor dijeli u četiri skupine, i to: oznake promjene teme *by the way, speaking of x*; kontrastivne oznake *anyway, but, on the contrary*; oznake elaboracije *above all, in other words, in fact* te inferencijalne oznake *after all, of course, so* i sl. (1996). Diskursne oznake pojavljuju se uglavnom u inicijalnom položaju u rečenici i ne čine zasebnu sintaktičku kategoriju. One ne mogu istovremeno pripadati nekoj od tradicionalnih gramatičkih kategorija i biti diskursne oznake. Naime, kada se određeni jezični element u rečenici pojavljuje u funkciji diskursne oznake onda je to njegova jedina funkcija (1990, 388-389).

Autor razlikuje oznake karakteristične za pisani diskurs (*notwithstanding*) od onih koje se češće koriste u govornom jeziku (*ok*), a razlika u uporabi diskursnih oznaka može se uočiti i u različitim stilovima, primjerice *anyway* je karakteristična oznaka za neformalni stil, dok je *to begin with* stilski neutralna (1990, 389). Ističe također činjenicu da prisutnost ili odsutnost diskursne oznake ne utječe na diskursne odnose između poruke koje slijede i prethodnog dijela diskursa. Diskursne oznake iznimno su važne u smislu određenja/pojašnjenja govornikove komunikacijske namjere, odnosno prema Schiffrin (1987) to znači da diskursne oznake ne stvaraju odnose u diskursu, već ih samo prikazuju.

Diskursne se oznake razlikuju od komentara koji nisu sekvencijski zavisni elementi; od uzvika koji nisu dio rečenice, već su posebne "rečenice," odnosno izrazi koji imaju potpuno osnovno značenje i obično izražavaju neko govornikovo emotivno stanje; te od vokativa koji pripadaju kategoriji paralelnih pragmatičkih oznaka i obično se nalaze na početku rečenice (Fraser 1990, 391). Osim značenja koje upućuje na način na koji govornik povezuje prethodnu poruku s nastavkom diskursa, diskursne oznake imaju nepromjenjivo, osnovno/temeljno pragmatičko značenje (eng. *core pragmatic meaning*), značenje koje nije u vezi sa semantičkim značenjem (eng. *content meaning*) homofonog izraza. Kao što navodi autor (Fraser 1996, 169-170), postoje slučajevi dvosmislenosti koji se rješavaju intonacijom u govoru i zarežom u pisanom tekstu, poput uporabe *now* u funkciji priloga (*Now where are we?*) i u funkciji pragmatičke oznake fokusiranja (*Now, where are we?*), te primjeri kod kojih je jasno vidljiva razlika, poput *truthfully* u sljedećim primjerima:

- a) *Truthfully*, you should answer. (pragmatička oznaka)
- b) You should answer *truthfully*. (prilog)
- c) *Truthfully*, you should answer *truthfully*. (obje uporabe).

Napisao je, u suautorstvu s M. Malamud-Makowski (1996), jednu od prvih, ako ne i prvu, kontrastivnu studiju diskursnih oznaka u dva različita jezika.

Studija sadrži analizu sličnosti i razlika diskursnih oznaka suprotnosti u engleskom i španjolskom jeziku. Konačno, autor je ponudio možda jednu od najjednostavnijih definicija tih jezičnih elemenata (1998, 302):

Diskursni označitelji su leksički izrazi. Premda potječu iz sintaktičkih kategorija veznika, priloga, i prijedložnih fraza, u rečenici ne igraju ulogu koju sugerira njihovo podrijetlo, već su, zapravo, izdvojeni iz propozicijskog sadržaja rečenice, a funkcija im je da signaliziraju odnos između segmenta diskursa koji predstavljaju, S2, i prethodećeg segmenta diskursa, S1. Njihovo je značenje proceduralno a ne konceptualno, tako da svaki pojedini diskursni označitelj sadržava informaciju o tome kako treba interpretirati poruku koju prenosi S2 u odnosu na interpretaciju segmenta S1.¹³

Teorija relevantnosti Dana Sperbera i Deirdre Wilson

Temeljno djelo teorije relevantnosti (eng. *relevance theory*, skraćeno RT) čini monografija francuskog antropologa Dana Sperbera i engleske lingvistice Deirdre Wilson pod naslovom *Relevance* (1995[1986])¹⁴. Autori kreću od Griceove koncepcije čija je temeljna pretpostavka kooperativnost sudionika diskursa. To je jedna od niza Griceovih konverzacijskih maksima. Herbert Paul Grice (1975), filozof jezika, smatra da izgovoreno ne sadrži sve ono što se željelo reći. Čitava verbalna komunikacija sastoji se od jednog dijela koji je kodiran i drugog dijela koji je rezultat inferencije, tj. određenih mentalnih procesa koji pomažu pri razumijevanju poruka. Ono što govornici čine, predstavlja tek stimulus za pokretanje inferencija. Samo dekodiranje poruke nije dovoljno, jer je ljudska komunikacija uglavnom inferencijalna komunikacija. Da bi se dogodio inferencijalni proces, neophodan je kontekst. Velik je teoretski problem odlučiti kako iz tog ogromnoga mentalnog konteksta koji svaka osoba posjeduje, odabrati onaj dio koji omogućuje pokretanje upravo onih inferencija koje su u tom trenutku potrebne. Grice smatra da se to može predvidjeti ako govornici poštuju "načelo kooperativnosti" (eng. *cooperative principle*) koji se prema njemu opet dijeli u četiri potkategorije: načelo količine, iskrenosti, relevantnosti i načina. To podrazumijeva da govornici u svojim iskazima daju dovoljno potrebnih informacija koje su relevantne, istinite i jasno izražene te koje su u skladu s danim trenutkom, s namjerom i ciljem komunikacije (Grice 1975, 45). S druge strane, primatelji poruke očekuju da pošiljatelji poruke budu kooperativni.

¹³ Prijevod M. Dedaić (2003, 220).

¹⁴ Drugo izdanje iz 1995. godine razlikuje se od prvog iz 1986. godine tek po dodatku *Postface* (255-298) pa ćemo se nadalje pozivati samo na drugo, prošireno izdanje. Talijanski prijevod ove knjige je *La pertinenza* (Milano: Anabasi, 1993), vjerojatno da bi se izbjeglo semantičko preklapanje s anglicizmom *larilevanza* u značenju "važnost".

Nadalje, on razlikuje dvije vrste inferencijalnih zaključaka:

– konverzacijske implikature koje se postižu isključivo načelom kooperativnosti. Primjerice: govornikov iskaz “zima mi je” uglavnom navodi na radnju “zatvoriti prozor”. Ako promijenimo kontekst, zaključak može biti različit. Recimo da je prozor zatvoren, a hladno je zbog rashladnog uređaja. U tom ćemo slučaju pretpostaviti da naš sugovornik želi da se otvori prozor.

– konvencionalne implikature koje proizlaze iz samog semantičkog sadržaja izričaja. U iskazima “blesav je, ali je simpatičan” i “simpatičan je ali je blesav” zaključak izvodimo u odnosu na položaj ova dva dijela iskaza u odnosu na veznik *ali*. Zaključak koji donosimo u oba slučaja (‘sviđa mi se/ne sviđa mi se’ ili “zaposlit ćemo ga/nećemo ga zaposliti”) je “konvencionalno uvjetovan” veznikom *ali*.

Sperber i Wilson uvelike su modificirali Griceovu teoriju konverzacije, smanjili su kategorije u samo jednu vrstu odnosa koji su nazvali – princip relevantnosti. Za njih to nije kulturna norma, kao što je to slučaj s Griceovim maksimama, već prirodni kognitivni princip koji rukovodi cjelokupnom ljudskom komunikacijom. Kako jedna od Griceovih podmaksima glasi “reci ono što je relevantno,” Sperber i Wilson tvrdili su da se gotovo svaka važna stvar može objasniti samo tom maksimom. Griceova konverzacijska максима relevantnosti, postat će tako temeljem teorije relevantnosti prema kojoj komunikacija uspijeva „ne onda kada sugovornici prepoznaju jezično značenje iskaza, nego kada iz njega inferiraju, odnosno zaključče ono što je govornik htio reći“ (Sperber i Wilson 23). To je vidljivo primjerice u situacijama kada govornik ne upotrijebi ispravno neku riječ, ili mu se dogodi *lapsus linguae*, sugovornik se obično na takve pogreške ne osvrće. Naime, one ukazuju na činjenicu da govornik nije potpuno jasno iskazao svoju namjeru, ali ne utječu nužno na razumijevanje iskaza, budući da se govornikova namjera ipak prepoznala i ispravno protumačila.

Njihova teorija relevantnosti drži da tumačenje izjave neminovno uključuje i kontekst, čime se stvara moguća količina novih obavijesti uz najmanji napor koji je potreban za njihovu obradbu. Kontekst je uvijek mentalna kategorija i skup je svih saznanja i vjerovanja pohranjenih u sjećanju sudionika komunikacijskog procesa, ali je jednako tako zbir svih onih činjenica i znanja koje se mogu uočiti u neposrednoj situaciji, okružju ili jednostavno zaključiti na osnovi nečega što je ranije rečeno (Sperber i Wilson 1995). U većini literature pragmatičke provenijencije smatra se, implicitno ili eksplicitno, da kontekst ne može bit predmetom odabira, već je unaprijed zadan i određen (usp. Levinson 1983, § 1.4). Prema teoriji relevantnosti, kontekst nije unaprijed zadana kategorija, već je odabir upravo onoga konteksta, iz skupa mogućih konteksta, koji je pri interpretaciji

iskaza određen organizacijom znanja o svijetu (enciklopedijsko pamćenje), perceptivnim i kognitivnim sposobnostima te mentalnom aktivnošću kojom je pojedinac zaokupljen, a odabir pojedinog konteksta u određenoj situaciji ovisi o principu relevantnosti. Inicijalni ili neposredni kontekst čini ona informacija koja je posljednja obrađena pa joj se zato lako pristupa. U razgovoru je to obično informacija koja se koristila u interpretaciji prethodnog iskaza zajedno s informacijom koja je na temelju toga izvedena.

Teorija relevantnosti polazi od pretpostavke da je ljudski kognitivni sustav usmjeren prema maksimalnoj relevantnosti, odnosno postizanju najvećega mogućega kognitivnog učinka uz najmanji napor pri obradbi – to je prvo ili kognitivno načelo relevantnosti (Sperber i Wilson 1995, 260). Informacija koja se prenosi podrazumijeva izvjesno očekivanje relevantnosti: govornik traži sugovornikovu pozornost (u protivnom komunikacija ne bi uspjela), a sugovornik prima određene kognitivne učinke vrijedne pozornosti (napor pri obradbi) – to je izraženo drugim ili komunikacijskim načelom relevantnosti (1995, 260) koje slijedi iz prvog. Kombiniranje ovih dvaju načela čini kognitivno ponašanje drugih ljudi dovoljno predvidljivim za uspješno upravljanje komunikacijom. U središtu je njihove teorije osjećaj da je kognitivni cilj pojedinca u danom trenutku uvijek usmjeren općem cilju – maksimalnoj relevantnosti obrađene informacije. Relevantnost je ravnoteža, razmjena (eng. *trade-off*) koja se postiže između kontekstualnih (kognitivnih) efekata i napora pri obradbi (paznost, pamćenje, inferencija), a očekivanje optimalne relevantnosti automatska je posljedica izgovorenoga iskaza. Optimalna relevantnost svojstvo je iskaza da pri određenoj interpretaciji sadrži dovoljan broj kontekstualnih učinaka da zaokupi sugovornikovu pozornost a da pri tom ne nameće dodatne napore za postizanje istih učinaka. Na taj način princip relevantnosti, prema kojemu cijeli iskaz kazuje primatelju pretpostavku za njegovu optimalnu relevantnost, postaje dovoljan za objašnjenje svih mentalnih procesa komunikacije. Komunikacija pretpostavlja da i govornik i slušatelj bezrezervno dijele taj isti princip koji podrazumijeva da je fizički čin izražavanja sam po sebi relevantan, jer iza samog iskaza uvijek stoji neka namjera. Kontekst je također potreban da bi se razriješile eventualne značenjske nedovršenosti i nejasnoće koje svaka jezična poruka nosi. Kako bi osigurao relevantnost, slušatelj će odabrati upravo onaj kontekst koji pruža najviše relevantnosti uz najmanje napora. Nadalje, podrazumijeva se da je iskaz odabran u skladu s principom optimalne relevantnosti. Govornik koji teži optimalnoj relevantnosti, ostavit će implicitno sve ono što slušatelj može dokučiti iz konteksta ili iz prethodnog znanja o svijetu, koristeći tako manji napor nego što bi mu to bilo potrebno za eksplicitni iskaz. Više neizrečenih informacija (implikatura) ukazuje na višu razinu razumijevanja među sudionicima komunikacije.

Diskursne oznake svakako doprinose relevantnosti iskaza jer imaju ulogu signala koji upućuju slušatelja na način razumijevanja određenoga iskaza. Stoga, različiti autori opisuju diskursne oznake s pozicija teorije relevantnosti pokušavajući pokazati kako se ponašaju u odnosu na kontekstualni učinak i uloženi napor.¹⁵ Uglavnom koriste tri osnovna distinktivna obilježja: razlikovanje istinosnih i neistinosnih uvjeta iskaza, razlikovanje između konceptualnog i proceduralnog značenja te razlikovanje eksplicitnog i implicitnog u nekom iskazu. Ove razlike u odnosu s principom relevantnosti čine okvir za proučavanje različite uporabe diskursnih oznaka.

Wilson i Sperber razlikuju dvije vrste značenja: konceptualno i proceduralno značenje. Naime, razumijevanje iskaza podrazumijeva stvaranje mentalnih predodžbi iz kojih se izvode inferencijalni zaključci. Kada iskaz sadrži informacije koje pridonose pojašnjenju njegova sadržaja, govori se o konceptualnom značenju i tradicionalno se takvo značenje povezuje s uvjetom istinosti iskaza. Kada iskaz sadrži informacije o tome na koji ćemo način obraditi i iskoristiti pojedine dijelove, govorimo o proceduralnom značenju, koje se tradicionalno povezuje s uvjetom neistinosnosti iskaza. Pragmatika Griceove provenijencije povlači znak jednakosti između semantike, tj. jezičnog značenja i ukupnosti istinosnih uvjeta dok je "pragmatika = značenje minus istinosni uvjeti" (Levinson 1983). U teoriji relevantnosti se, naprotiv, razlika između semantike i pragmatike određuje kao razlika između dekodiranja i inferencije, dakle, između dvije vrste kognitivnih procesa do kojih dolazi u razumijevanju iskaza. Polazište procesa inferencije čini skup pretpostavki, a cilj mu je niz zaključaka koji se logički nameću s obzirom na dane pretpostavke; proces dekodiranja ima za polazište jedan znak a cilj mu je rekonstrukcija poruke koja se tim znakom prenosi (Sperber i Wilson 1995, 12-13). Diskursne bi oznake tako pripadale kategoriji proceduralnog značenja, tj. one ne doprinose istinosnim uvjetima iskaza. One pomažu u prepoznavanju značenja iskaza, odnosno upućuju slušatelja da iz njega zaključi ono što je govornik htio reći, odnosno, čine skup "metapragmatičkih uputa" za obradbu nove informacije u određenom kognitivnom kontekstu. Primjerice, ako pogledamo sljedeće dvije rečenice:

- (1) (a) Toni voli slušati Verdija.
- (b) On voli operu.

uočit ćemo da, uz dodatak različitih diskursnih oznaka, ovaj iskaz može biti interpretiran, barem, na dva načina:

- (2) Toni voli slušati Verdija, *dakle* on voli operu.
- (3) Toni voli slušati Verdija, *naime* on voli operu.

¹⁵ Usp. Žegarac (2006), Murillo (2004), Jucker i Ziv (1998), Carston (2002), Blass (1990) i dr.

U skladu s perspektivom teorije relevantnosti, u iskazu (2) diskursna oznaka *dakle* upućuje da je iskaz "on voli operu" zaključak izveden iz prethodnog iskaza "Toni voli slušati Verdija," odnosno (1b) proizlazi iz (1a). U primjeru (3), uvođenjem druge diskursne oznake, *naime*, iskaz "Toni voli slušati Verdija" interpretira se kao zaključak. U oba slučaja govornik pretpostavlja da sugovornik posjeduje niz kontekstualnih (kognitivnih) pretpostavki koje nisu iste u primjeru (2) i u primjeru (3). Naime, govornik očekuje da se iskaz (2) interpretira na način:

(2') Ako Toni voli operu onda on voli slušati Verdija.

dok u primjeru (3) očekuje da sugovornik prizove, formira sljedeću pretpostavku:

(3') Ako Toni voli slušati Verdija onda on voli operu.

Na ovaj način diskursne oznake *dakle* i *naime* utječu na različitu obradbu tih iskaza. One ne doprinose istinosnim uvjetima sadržaja iskaza u kojima se pojavljuju, jer nemaju konceptualno, već samo proceduralno značenje.

Osim što ima brojne sljedbenike, teorija relevantnosti doživjela je i različite kritike. Prije svega, nije potpuno jasna definicija utrošenog napora pri obradbi iskaza, a ni način na koji bi se isti procijenio, odnosno izmjerio (Levinson 1989, 742; Hansen 1998, 31). Nadalje, neposrednost kojom se realiziraju inferencije u komunikaciji potvrđuje ideju o psihološkom principu koji je neophodan i neizostavan u procesu inferencije (kojim se relevantnost postiže). Pa ipak, kako nije baš jasno kako funkcionira ljudski mozak uopće, nije ni moguće u potpunosti dokučiti njegovo funkcioniranje tijekom procesa inferencije. U svakom slučaju, prije će to biti predmetom istraživanja psihologa nego lingvisti, i oni će pokušati dati odgovore na ta pitanja i tako opravdati ovaj dio teorije (Portolés 2001).

Diskursni konektori Diane Blakemore

Diane Blakemore, učenica Deirdre Wilson, na postavkama teorije relevantnosti proučava jednu heterogenu skupinu izraza (*after all, also, you see, but, moreover, furthermore* i sl.) nazivajući ih diskursnim konektorima (eng. *discourse connectives*). Prema autorici, ti se izrazi koriste da bi se označila relevantnost jednog segmenta diskursa u odnosu na drugi. Ona razlikuje dvije skupine diskursnih konektora: prvu skupinu čine izrazi kojima se označava uloga nekog iskaza u diskursu (*anyway, incidentally, by the way, finally*), dok se druga skupina sastoji od izraza koji označavaju vrstu kontekstualnog učinka: kontekstualnu

implikaciju (*so, therefore*), intenzifikaciju (*also, after all, furthermore, indeed*) i nijekanje (*but, however, nevertheless, still*).

Prema autorici jezični izrazi poput *pa ipak, dakle* i *čak* imaju značenje "procesuiranja" iskaza u odnosu na kontekst, dok ostali elementi, poput *dućan, kupiti* ili *brzo* imaju "konceptualno" značenje te kao takvi utječu na istinosne uvjete iskaza. Lingvistička distinkcija između istinosno uvjetovanog značenja i neistinosno uvjetovanog značenja trebala bi ustupiti stoga mjesto opreci između konceptualnog i proceduralnog značenja, odnosno pragmatičkom razlikovanju eksplicitnoga i implicitnoga (Blakemore 1995, 451). Polazeći od Griceove razlike između konverzacijskih implikatura i konvencionalnih implikatura, ona je nastojala objasniti njihovu ulogu u kognitivnoj pragmatiki. Autorica također drži da konvencionalne implikature ne doprinose istinosno uvjetovanom značenju iskaza, ali prema njoj one nastaju zbog posebnog značenja jezičnih elemenata, u ovom slučaju diskursnih konektora. Nadalje, ona drži da diskursni konektori ne doprinose implikaturama ni konceptualno, već se koriste samo kao indikatori pragmatičkih inferencija.

Autorica upućuje kritiku pristupima proučavanju diskursnih oznaka temeljenim na odnosima koherencije. Prema zagovornicima tih pristupa (Levinson 1983, 87-88; Fraser 1990 i dr.) diskursne oznake označavaju, signaliziraju, upućuju na način na koji je jedna jedinica diskursa povezana s drugom, odnosno one su "diskursno ljepilo" (Fraser 1990, 385). U istu tu skupinu autorica svrstava i Schiffrin (1987), koja također smatra da diskursne oznake imaju važnu ulogu u stvaranju diskursne koherencije, premda ističe da se njezina analiza temelji više na funkcionalnom pristupu jeziku pomoću kojega pokušava pokazati kako je uporaba diskursnih oznaka rezultat strukturalnih, semantičkih i pragmatičkih faktora. Kod pristupa koji se temelje na koherenciji, diskursne oznake imaju pragmatičko značenje na temelju činjenice da ne doprinose istinosnim uvjetima iskaza u kojem se nalaze. Blakemore pak objašnjava razliku između istinosno uvjetovanog i neistinosno uvjetovanog značenja u okviru kognitivne razlike između konceptualnog i proceduralnog značenja. Ona drži da se tekstualna koherencija može jedino objasniti pomoću principa relevantnosti, odnosno načina na koji relevantnost jednog segmenta ovisi o interpretaciji drugoga. Pretpostavka da je iskaz suvisao, ako je primijenjen princip relevantnosti, zasniva se na činjenici da govornik, ne samo da prenosi određenu poruku, već aktivno pomaže slušatelju da je prepozna. Naime, iskazi se interpretiraju u najmanjem i najdostupnijem kontekstu koji daje dovoljno kontekstualnih učinaka uz minimalni napor pri obradbi istih. S govornikova stajališta nema uopće smisla proizvesti iskaz ako nema slušatelja, kao što jednako tako nema smisla, sa slušateljeve točke gledišta, obratiti pozornost na taj iskaz ukoliko on ne sadrži informaciju vrijednu njegove pozornosti, tj. ako nije relevantan. Naime: Govornik,

koji producirajući neki iskaz traži slušateljevu pozornost, komunicira pretpostavku da je njegov iskaz relevantan (Blakemore 2001, 105).

Blakemorina analiza doživjela je i neke kritike. Naime, prema Hansen (1998, 35-36), broj i odabir diskursnih konektora je preuzak da bi mogao prikazati sve ono što konektori ostvaruju u diskursu, a njihova se podjela zasniva na tzv. "kvazilogičkim odnosima među iskazima." Jasnu razliku između jezičnih jedinica s konceptualnim značenjem i onih s proceduralnim značenjem, kako to predlaže Blakemore, prema nekim autorima (Portolés 2001, Murillo 2004), treba također uzeti s izvjesnom rezervom. Diskursne oznake imaju proceduralno značenje, ali je ono često u evidentnoj vezi s konceptualnim značenjem jezičnih jedinica od kojih su nastale. Naime, ponekad riječi koje "nose značenje" mogu utjecati na procesuiranje iskaza, a s druge strane neke diskursne oznake, barem manjim dijelom, imaju/zadržavaju konceptualno značenje. U prvom slučaju, pogledajmo primjerice iskaz "Marija je čuvala sjećanja na taj dan". Iz ovog se iskaza ne može zaključiti jesu li Marijina sjećanja ugodna ili neugodna. Međutim, ako glagol "čuvati" zamijenimo drugim glagolima, dobit ćemo drugačiju situaciju:

- (a) Marija je *zatomila* sjećanja na taj dan.
- (b) Marija je *pohranila* sjećanja na taj dan.

Glagol "zatomiti" u primjeru (a) upućuje na negativne emocije, dok u primjeru (b) glagol "pohraniti" ukazuje na ugodna, draga i lijepa sjećanja. Ova dva glagola tako umanjuju mogućnosti zaključivanja u odnosu na direktni objekt, što znači da oni također utječu na procesuiranje iskaza. Nadalje, većina je diskursnih oznaka nastala od jezičnih elemenata koji su imali konceptualno značenje: talijanska diskursna oznaka *di conseguenza* ima veze s posljedicom, dok hrvatska *uistinu* ima veze s istinom i sl.

I sama autorica u novijim radovima ističe da su istraživanja unutar teorije relevantnosti ukazala na činjenicu da postojanja razlike konceptualno/proceduralno ne uvjetuje nužno i razliku istinosno uvjetovano/neistinosno uvjetovano značenje. Naime, postoje diskursni konektori koji, premda ne utječu na istinosne uvjete, sadrže konceptualno značenje. Primjerice, apozicijska oznaka *in other words* u opreci s izrazima *but* i *well* sadrži istovremeno neistinosno uvjetovano značenje i konceptualno značenje (Blakemore 2001, 114).

Zaključak

Pristupi analiziranim jezičnim elementima uvelike se razlikuju i često se pod nazivom diskursne oznake razumijevaju vrlo različiti jezični elementi. Nazivi "pragmatičke oznake," "diskursne oznake," "pragmatičke čestice," "diskursne

čestice" neki autori upotrebljavaju kao sinonime, dok su za druge to približno sinonimni ili preklapajući nazivi.

Primjenjujući funkcionalistički pristup unutar analize diskursa, Schiffrin je zaokupljena pitanjima strukture govora, tj. načinima govorenja. Diskursni pristup ističe kohezivnu ulogu diskursnih oznaka i naglašava sekvencijsku uvjetovanost tih elemenata koji anaforički ili kataforički povezuju dijelove diskursa. Gramatičko-pragmatička perspektiva B. Frasera razlikuje sadržajno i pragmatičko značenje i naglašava važnost poimanja diskursnih oznaka kao veznih jedinica. Kako je riječ o pristupu pragmalingvističkoga predznaka, diskursne oznake čine tek podgrupu pragmatičkih oznaka i signaliziraju odnos između segmenta diskursa u kojem se nalaze ili koji uvode i prethodnog segmenta diskursa. Za Frasera su diskursne oznake isključivo jezični izrazi (1999, 936), dok Schiffrin smatra da bi različite paralingvistički elementi i neverbalne geste mogli biti sastavni elementi kategorije diskursnih oznaka (1987, 328).

Teorija relevantnosti (Sperber i Wilson 1995) spoznajna je teorija koja ističe psihološku stranu komunikacije, zaokupljena je procesima inherentnim ljudskom umu. Njezin objekt proučavanja uopće nije diskurs, definiran u okvirima strukturalnog ili društvenog fenomena, već razumijevanje diskursa, tj. mentalnih predodžbi i procjena koje utječu na njegovo razumijevanje. Prema postavkama teorije relevantnosti, diskursne oznake utječu na povećanje kontekstualnog učinka i smanjuju uloženi napor pri obradbi i razumijevanju iskaza, te na taj način doprinose relevantnosti iskaza. Kritike upućene ovoj teoriji uglavnom se odnose na njezinu isključivu mentalističku orijentaciju te nedovoljno isticanje komunikacijskog procesa kao društveno uvjetovane kategorije. Na postavkama teorije relevantnosti, Blakemore analizira diskursne konektore. Njezin je pristup donekle utemeljio opreku po kojoj konceptualno značenje povezujemo s eksplicitnom komunikacijom, dok se proceduralno vezuje uz implikature. Autorica smatra da pristupima koji se zasnivaju samo na koherenciju nedostaje opće zakonitosti razumijevanja iskaza. Prema teoriji relevantnosti razumijevanje diskursa nije nusproizvod diskursne prihvatljivosti ili koherencije, već je poimanje koherencije diskursa posljedica potrage i želje za relevantnosti. Relevantnost nije sastavni dio samog diskursa već mentalnih procesa koji dovode do razumijevanja i interpretacije nekog iskaza. Stoga diskursne oznake, prema autorici, nisu samo izrazi koji povezuju dijelove diskursa, već bi ih trebalo promatrati u okviru teorije relevantnosti, na način da se više pozornosti posveti kognitivnim procesima koji su u osnovi razumijevanja diskursa i analizirati ih kao elemente koji utječu na kontekstualne učinke usmjerene na tijek razumijevanja iskaza.

Unatoč raznovrsnosti pristupa, naziva, definicija i kategorizacija diskursnih oznaka kod ovih autora, neke su im dodirne točke neosporne. Svi se slažu u tome da diskursne oznake čine heterogenu skupinu, višefunkcionalnih jezičnih elemenata, te stoga nije moguće nabrojiti sve kriterije prema kojima bi se ta

skupina u potpunosti razlikovala od ostalih sličnih jezičnih elemenata. Nadalje, postoje neke karakteristike, formalne i funkcionalne prirode, koje se uobičajeno povezuju s diskursnim oznakama. Formalne se karakteristike uglavnom odnose na fonološku, sintaktičku i semantičku neovisnost diskursnih oznaka od ostatka iskaza. Međutim, one samo upućuju na njihovo određenje i same za sebe nisu dovoljne. Tek osvještavanje kognitivnih procesa na kojima počiva komunikacija i specifičnosti uporabe diskursnih oznaka, može doprinijeti boljem razumijevanju tih elemenata.

Predstavljeni autori, njihovi različiti pristupi fenomenu diskursnih oznaka u studijama pisanim na engleskom jeziku, njihovi sljedbenici i kritičari, postavili su teorijske okvire za bavljenje diskursnim oznakama i uvelike utjecali na sva buduća istraživanja tih jezičnih fenomena.

Literatura

- Ariel, Mira. "Pragmatic Operators." *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Pergamon. 1994. 3250-53.
- Austin, L. John. *How to Do Things with Words*. Oxford: OUP, 1965.
- Bazzanella, Carla. "Phatic connectives as interactional cues in contemporary spoken Italian." *Journal of Pragmatics* 14.4 (1990): 629-47.
- Blakemore, Diane. *Semantic constraints on relevance*. Oxford: Blackwell, 1987.
- Blakemore, Diane. "Relevance Theory." *Handbook of Pragmatics. Manual*. Eds. Jef Verschueren, Jan-Ola Östman and Jan Blommaert. Amsterdam: John Benjamins, 1995. 443-52.
- Blakemore, Diane. "Discourse and Relevance Theory." *The Handbook of Discourse Analysis*. Eds. Deborah Schiffrin, Deborah Tannen and Heidi Ehnberger Hamilton. Oxford: Blackwell, 2001. 100-18.
- Blass, Regina. *Relevance relations in discourse: a study with special reference to Sissala*. Cambridge: CUP, 1990.
- Brinton, Laurel J. *Pragmatic markers in English: Grammaticalization and discourse functions*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1996.
- Carston, Robyn. *Thoughts and Utterances. The Pragmatics of Explicit Communication*. Oxford: Blackwell, 2002.
- Dedaić, Mirjana N. "Semantika i pragmatika čestice *tobože*". *Psiholingvistika i kognitivna znanost u Hrvatskoj primijenjenoj lingvistici. Zbornik HDPL*. Ur. Nada Ivanetić, Boris Pritchard i Diana Stolac. Zagreb, 2003. 219-28.
- Dedaić, Mirjana N. and Mirjana Mišković-Luković (eds.). *South-Slavic Discourse Particles*. Amsterdam: John Benjamins, 2010.
- Enkvist, Nils Erik. "Old English adverbial *þā* – an action marker?" *Neuphilologische Mitteilungen* 73 (1972): 90-96.

- Fox Tree, Jean E. Placing *like* in telling stories." *Discourse Studies* 8.6 (2006): 723-43.
- Fraser, Bruce. "Types of English discourse markers." *Acta Linguistica Hungarica* 1.4 (1988): 19-33.
- Fraser, Bruce. "An approach to discourse markers." *Journal of Pragmatics* 14.3 (1990): 383-95.
- Fraser, Bruce. "Pragmatic markers." *Pragmatics* 6 (1996): 167-90.
- Fraser, Bruce. "Contrastive Discourse Markers in English." *Discourse Markers. Descriptions and Theory*. Eds. Andreas H. Jucker and Yael Ziv. Amsterdam: John Benjamins, 1998. 301-26.
- Fraser, Bruce. "What are Discourse Markers?" *Journal of Pragmatics* 31 (1999): 931-52.
- Fraser, Bruce and Monica Malamud-Makowski. "English and Spanish Contrastive Discourse Markers." *Language Sciences* 3.4 (1996): 863-81.
- Grice, Herbert Paul. "Logic and conversation." *Syntax and Semantics. Speech Acts*. Eds. Peter Cole and Jerry L. Morgan. New York: Academic Press, 1975. 41-58.
- Halliday, Michael A.K. and Ruqaiya Hasan. *Cohesion in English*. London: Longman, 1976.
- Hansen, Maj-Britt Mosegaard. *The function of discourse particles. A study with special reference to spoken standard French*. Amsterdam: John Benjamins, 1998.
- Hopper, Paul J. and Elizabeth Closs Traugott. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge UP, 2003².
- Jucker, Andreas H. and Yael Ziv (eds.). *Discourse Markers. Descriptions and Theory*. Amsterdam: John Benjamins, 1998.
- Keller, Eric. "Gambits: conversational strategy signals." *Journal of Pragmatics* 3 (1979): 219-38.
- Knott, Alistar and Ted Sanders. "The classification of coherence relations and their linguistic markers: An exploration of two languages." *Journal of Pragmatics* 30 (1998): 135-75.
- Labov, William and David Fanshel. *Therapeutic discourse: Psychotherapy as Conversation*. New York: Academic, 1977.
- Levinson, Stephen C. *Pragmatics*. Cambridge: CUP, 1983.
- Levinson, Stephen C. "A review of 'Relevance.'" *Journal of Pragmatics* 25 (1989): 455-72.
- Murillo, Silvia. "A relevance reassessment of reformulation markers." *Journal of Pragmatics* 36 (2004): 2059-68.
- Östman, Jan-Ola. "Pragmatic Particles Twenty Years After." *Organization in discourse. Proceedings from the Turku Conference, Anglicana Turkuensia*, 14.

- Eds. Brita Wårvik, Sanna-Kaisa Tanskanen and Risto Hiltunen. Turku: University of Turku, 1995. 95-108.
- Overstreet, Maryann. "And stuff *und so*: Investigating pragmatic expressions in English and German." *Journal of Pragmatics* 37 (2005): 1845-64.
- Portolés, José. *Marcadores del discurso*. Barcelona: Ariel, 2001².
- Redeker, Gisela. "Linguistic markers of discourse structure." *Linguistics* 29 (1991): 1139-72.
- Rossari, Corinne. "Formal properties of a subset of discourse markers: connectives." *Approaches to discourse particles*. Ed. Kerstin Fischer. Amsterdam: Elsevier, 2006. 299-314.
- Roulet, Eddy. "The description of text relation markers in the Geneva model of discourse organization." *Approaches to discourse particles*. Ed. Kerstin Fischer. Amsterdam: Elsevier, 2006. 115-31.
- Schiffrin, Deborah. *Discourse markers*. Cambridge: CUP, 1987.
- Searle, John R. *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: CUP, 1972.
- Sperber, Dan and Deirdre Wilson. *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell, 1995²[1986].
- van Dijk, Teun A. "Pragmatic connectives." *Journal of Pragmatics* 3 (1979): 447-56.
- Vandle Kopple, W.J. "Some exploratory discourse on metadiscourse." *College Composition and Communication* 36.1 (1985): 82-83.
- Waltereit, Richard "Modal particles and their functional equivalents: A speech-act-theoretic approach." *Journal of Pragmatics* 33 (2001): 1391-417.
- Zeevat, Henk. "A dynamic approach to discourse particles." *Approaches to discourse particles*. Ed. Kerstin Fischer. Amsterdam: Elsevier, 2006. 133-48.
- Ziv, Yael. "Hebrew *kaze* as a Discourse markers and Lexical Hedge: Conceptual and Procedural Properties." *Discourse Markers. Descriptions and Theory*. Eds. Jucker, Andreas H. and Yael Ziv. Amsterdam: John Benjamins, 1998. 203-21.
- Žegarac, Vladimir. "Believing in: A Pragmatic account." *Lingua* 116 (2006): 1703-21.

APPROACHES TO DISCOURSE MARKERS IN ENGLISH-SPEAKING LINGUISTIC TRADITIONS

The approaches to the study of discourse markers in English-speaking linguistic traditions are described in this paper. A review of current research directions and terminology, definition and classification issues within different approaches to discourse markers are presented. Questions and issues related to discourse marker definitions given by several authors who established a theoretical framework for studying discourse markers have been analysed.

Particular attention has been given to the work of Deborah Schiffrin and her approach based on discourse coherence relations, grammatical-pragmatic approach developed by Bruce Fraser, Relevance Theory principles presented by Dan Sperber and Diederik Wilson, and Diane Blakemore's approach to discourse connectors based on Relevance Theory.

Key words: discourse markers, discursive approach, pragmatic approach, Relevance Theory